

Opvattingen over accountants na de crisis

Een onderzoek naar de perceptie over de kwaliteit van accountants door non-big 4-cliënten

Coen van den Mosselaar en Patrick Klijnsmit

SAMENVATTING In de afgelopen jaren heeft de reputatie van het accountantsberoep veel te verduren gehad. De rol van de accountant tijdens de financiële crisis wordt publiekelijk bekritiseerd. De maatschappij lijkt meer van de accountant te verwachten dan deze in het verleden heeft kunnen of moeten leveren. In dit artikel wordt onderzocht in hoeverre de perceptie over de kwaliteit van het accountantsberoep verschilt tussen big 4- en non-big 4-accountants, welke onderliggende factoren deze perceptie beïnvloeden en wat de impact van de financiële crisis op deze beeldvorming is geweest. Hierbij is het perspectief gekozen van non-big 4-cliënten, waarbij onderzocht is in hoeverre de beeldvorming over 'hun' accountant afwijkt van de beeldvorming over de big 4-accountant. De uitkomsten van het onderzoek schetsen een vrij positief beeld van de accountant in het algemeen en van de 'eigen' accountant in het bijzonder. Hierbij lijkt de deskundigheid van een accountant buiten discussie te staan, maar lijken zaken zoals integriteit en onafhankelijkheid, met name ten aanzien van de big 4-accountant, een aandachtspunt. De uitkomsten suggereren verder dat de perceptie ten aanzien van big 4- en non-big 4-accountant duidelijk gescheiden is, waarbij via een spill-over effect incidenten rondom het ene type accountant de beeldvorming ten aanzien van het andere type accountant in afgezwakte vorm kunnen beïnvloeden.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Het onderzoek geeft inzicht in de beeldvorming over accountants in een belangrijk deel van de markt voor accountantsdiensten. Het sterke verschil in opvattingen over big 4- en non-big 4-accountants, met name ten aanzien van gedragscomponenten, aangevuld met een sterk verschillende impact van de financiële crisis op deze beeldvorming, geeft stof tot nadenken voor het accountantsberoep.

1 Inleiding

Het accountantsberoep is gebaseerd op vertrouwen. Het gaat hierbij om het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer dat een accountant voldoende competent en onafhankelijk is om zijn rol op een adequate manier te vervullen. Het is niet voor niets dat één van de eerste meer wetenschappelijke benaderingen van het beroep de vertrouwensleer van Limperg was (Limperg, 1932). Maar ook de meer moderne theorieën die de endogene vraag naar accountantscontrole verklaren hebben het vertrouwen in het werk van de accountant centraal staan (Wallace, 1980). Binnen de agency theorie bijvoorbeeld, wordt de rol van een accountant als onafhankelijke en betrouwbare partij duidelijk neergezet (zie onder andere Watts & Zimmerman, 1983, p. 615).

Een verlies van vertrouwen in de competentie en onafhankelijkheid van de accountant leidt, uitgaande van voornoemde theorieën, mogelijk tot een lager maatschappelijk nut van de accountantscontrole. In de afgelopen jaren zijn er diverse incidenten geweest die een verlies aan vertrouwen kunnen veroorzaken. Denk hierbij aan incidenten tijdens de financiële crisis zoals Lehman Brothers of recenter MF Global, maar ook aan incidenten uit andere bedrijfstakken zoals Olympus en Vestia of, uit een wat verder verleden, Worldcom en natuurlijk Enron. De vraag is echter of een eventueel verlies van vertrouwen als gevolg van grote en zichtbare incidenten een impact heeft op het gehele beroep of zich beperkt tot de grote vier accountantskantoren (big 4) die vanwege hun omvang en marktpositie logischerwijs doorgaans bij deze incidenten betrokken zijn.

In deze bijdrage wordt de beeldvorming over het accountantsberoep onder de cliënten van een groot regionaal accountantskantoor onderzocht.¹ In het onderzoek wordt geanalyseerd wat de opvattingen van deze non-big 4-cliënten zijn ten aanzien van de kwa-

liteit van het accountantsberoep. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de opvattingen over de kwaliteit van big 4-accountants enerzijds en de kwaliteit van non-big 4-accountants anderzijds.² Uiteraard kan hierbij verondersteld worden dat de perceptie van de respondenten een positieve bias kent richting de non-big 4-accountant. De respondenten zijn immers klant van een non-big 4-accountant. Het onderzoek is er echter primair op gericht om vast te stellen welke onderliggende factoren ten grondslag liggen aan de perceptie van non-big 4-cliënten over de verschillende typen accountants. In het verlengde hiervan wordt onderzocht of de perceptie van deze respondenten is beïnvloed door de financiële crisis. De onderliggende vraag hierbij is in hoeverre de cliënten van non-big 4-kantoren in hun perceptie onderscheid maken tussen ‘hun eigen’ type accountant en de big 4-accountants.

Met het onderzoek wordt beoogd een bijdrage te leveren aan het inzicht in de opvattingen die binnen het maatschappelijk verkeer leven ten aanzien van het accountantsberoep en hierbij nader te kunnen duiden hoe deze opvattingen tot stand komen. Door het onderzoek te richten op cliënten van een non-big 4-accountantskantoor wordt enerzijds geborgd dat de respondenten, als representant van het maatschappelijk verkeer³, enige ervaring hebben met de diensten van een accountant en wordt anderzijds inzicht verschaft in de beeldvorming rondom de accountant in een belangrijke deelmarkt voor accountantsdiensten.

In de tweede paragraaf van dit artikel wordt nader ingegaan op het belang van het maatschappelijk vertrouwen in de accountant. Vervolgens wordt in de derde paragraaf aandacht besteed aan de maatregelen die zijn genomen om het vertrouwen in de accountant te herstellen. De impact van de vertrouwenscrisis op non-big 4-cliënten wordt besproken in de vierde paragraaf, hetgeen leidt tot de introductie van de onderzoeksvraag met betrekking tot de perceptie van non-big 4-cliënten in paragraaf vijf. In de zesde paragraaf wordt de onderzoeksmethode toegelicht en de steekproef beschreven, waarna in paragraaf zeven de uitkomsten van het onderzoek worden besproken. Het artikel wordt afgesloten met een conclusie in paragraaf acht.

2 Het maatschappelijk vertrouwen in de accountant

Het maatschappelijk vertrouwen in het accountantsberoep heeft in de afgelopen decennia met enige regelmaat onder druk gestaan. De druk op het maatschappelijk vertrouwen lijkt in hoge mate gerelateerd te zijn aan de eerdergenoemde grote zichtbare incidenten. Deze zichtbare incidenten hebben vervolgens weer een grote impact op de perceptie van het maatschappelijk

verkeer ten aanzien van de audit kwaliteit in het algemeen. De impact op de perceptie lijkt veelal los te staan van de vraag of er in formele zin sprake was van een daadwerkelijke tekortkoming in de audit, oftewel een ‘audit failure’ (zie voor een nadere definitie van audit failures bijvoorbeeld Francis, 2004, p. 346).

Aan het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw was er sprake van een aantal schandalen dat het vertrouwen in de accountant onder druk zette en twijfel zaaide over de toegevoegde waarde van het accountantsberoep. Voorbeelden hiervan zijn Worldcom, Parmalat en Enron. Dit laatstgenoemde schandaal heeft het vertrouwen in het betrokken accountantskantoor, Arthur Andersen, zelfs dusdanig beschadigd dat het kantoor niet meer kon voortbestaan (Chaney & Philipich, 2002). In de recente geschiedenis is de rol van de accountant tijdens de financiële crisis ook met regelmaat bekritiseerd. Het failleren van grote financiële instellingen zoals Lehman Brothers en Washington Mutual en het ontstaan van grote problemen bij veel andere financiële instellingen, heeft ertoe geleid dat er vraagtekens zijn gesteld bij de kwaliteit en relevantie van het werk van de accountant (zie bijvoorbeeld House of Commons Treasury Committee, 2009).

De rol van de accountant tijdens de financiële crisis is niet alleen onderwerp van discussie in verschillende commissies die onderzoek plegen naar het ontstaan van deze crisis (zie bijvoorbeeld House of Commons Treasury Committee 2009; Commissie Maas, 2009; Commissie De Wit, 2010; Europese Commissie, 2010, 2011a), maar wordt in de media ook breed uitgemeten en bekritiseerd. Door de invloed van de media op de perceptie en de prioriteitsbepaling van de maatschappij (McCombs & Shaw, 1972), is de impact van de oordeelsvorming die in de media plaatsvindt op de maatschappelijke perceptie van het accountantsberoep groot. Tendentieuze koppen zoals “Barclays Manipulates Libor While Auditor PwC Snoozes” (forbes.com) zetten hierbij de toon. De vraag of de accountant zijn rol in formele zin goed heeft gespeeld doet zoals reeds beschreven bij het maatschappelijk ongenoegen meestal niet terzake. De vraag die zich dan vervolgens opdringt, is of de formele rol van de accountant wel aansluit bij hetgeen de maatschappij van hem verwacht.

Het lijkt erop dat in veel gevallen waarbij een onderneming in de problemen is gekomen terwijl de accountant een goedkeurende verklaring heeft verstrekt, de accountant formeel niets te verwijten valt. Dit laat onverlet dat de gebruikers van de financiële informatie de goedkeurende verklaring wel als een ongeclausuleerde kwaliteitsstempel lijken te percipiëren. Het verschijnsel dat het maatschappelijk verkeer meer van een accountant verwacht dan dat hij daadwerkelijk biedt of

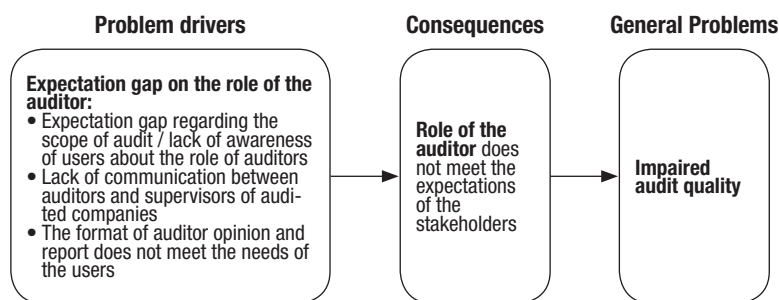
kan bieden, wordt ook wel de verwachtingskloof genoemd.⁴ Europees Commissaris Barnier benoemt in de Impact Assessment voor zijn voorstellen ter verbetering van de audit markt expliciet de verwachtingskloof als een van de primaire ‘problem drivers’ van het gebrek aan het vertrouwen in de accountant en daarmee een onvoldoende audit kwaliteit (Europese Commissie, 2011b, p. 10). Zie ook figuur 1.

3 Maatregelen om het vertrouwen te herstellen

Een gebrek aan vertrouwen in het accountantsberoep is uiteraard een zorgpunt voor de beroepsgroep zelf, maar heeft mogelijk impact op het functioneren van de gehele economie. Het is niet voor niets dat het uitvoeren van accountantscontrole veelal verankerd is in wet- en regelgeving en in het verleden juist tot stand is gekomen als reactie op een gebrek aan vertrouwen in financiële markten.⁵ Barnier stelt in de onderbouwing voor zijn voorstellen dat “Basic trust in the veracity of financial statements is fundamental for normal market functioning and relations between economic entities, as confirmed in the context of the recent financial crisis. The verification by a third party of the veracity of such financial statements is crucial. Indeed, the audit of companies’ financial statements is a service provided in the public interest” (Europese Commissie, 2011b, p. 7). Het belang van accountantscontrole voor de maatschappij wordt hiermee door Barnier onderschreven.

Gegeven het belang van accountantscontrole voor het borgen van de kwaliteit van de financiële informatie en gegeven het belang van betrouwbare financiële informatie voor het functioneren van de economie, is het belang van vertrouwen in het werk van de accountant evident. Het is in de afgelopen decennia dan ook bijna vanzelfsprekend geweest dat elke crisis werd gevolgd door een reactie in de vorm van een ‘nieuwe opdracht’ voor de accountant. Zo werd in het voorwoord van een van de eerste corporate governance-rapporten, het Cadbury Report in 1992, reeds door de voorzitter gesteld dat het onderwerp zoveel belangstelling kreeg als gevolg van “the continuing concern about standards of financial reporting and accountability, heightened by BCCI, Maxwell and the controversy over directors’ pay” (Cadbury, 1992, voorwoord). In het Cadbury report werd vervolgens voor de oplossing van de problematiek een belangrijke rol toegedicht aan de externe accountant als hoeksteen van de corporate governance (Cadbury, 1992, paragraaf 5.1). Een vergelijkbare ontwikkeling was zichtbaar in de Verenigde Staten waar de diverse boekhoudschandalen rond de eeuwwisseling leidden tot een aanscherping van de opdracht van de accountant en de totstandkoming van de Sarbanes Oxley-regelgeving in een stroomversnelling brachten (zie ook Francis, 2004, p. 345).

Figuur 1 Problem tree – partieel (Europese Commissie, 2011b, p. 10)

Ook als gevolg van de huidige crisis zijn er weer verschillende maatregelen ingevoerd of ophanden om het vertrouwen in de accountant te herstellen. Vanuit de Europese Commissie is er in 2010 een ‘groenboek’ gepubliceerd met als veelzeggende ondertitel ‘lessons from the crisis’. Dit groenboek heeft uiteindelijk geresulteerd in diverse vergaande voorstellen van Europees Commissaris Barnier ten aanzien van de audit markt (Europese Commissie, 2011a; zie ook MAB-themanummer mei 2012).⁶ In Nederland is vooruitgelopen op verdere ontwikkelingen in Europa en is in het kader van de behandeling van de vernieuwde accountantswet via een tweetal amendementen reeds gepoogd invulling te geven aan het verder versterken van de onafhankelijkheid van de accountant.⁷ Ook de Autoriteit Financiële Markten (AFM) besteedt aandacht aan het verhogen van de kwaliteit van de accountantscontrole en heeft mede in dit kader recentelijk een rapport uitgebracht over het functioneren van negen non-big 4 OOB-vergunninghouders (AFM, 2013), nadat het eerder al de kwaliteit van de big 4-kantoren had onderzocht (AFM, 2011). Het nastreven van verbeteringen ten aanzien van de kwaliteit van de accountantscontrole is echter geenszins voorbehouden aan overheidsorganisaties. De International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) bijvoorbeeld probeert via haar clarity project een basis te leggen voor eenduidige kwaliteitsnormen ten aanzien van de werkzaamheden van de accountant. Voorts doet de IAASB in haar publicatie “Improving the auditor’s report” suggesties ten aanzien van een meer informatieve accountantsverklaring, waarin beter wordt toegelicht wat de werkzaamheden en de bevindingen van de accountant zijn (IAASB, 2012).

4 Perceptie van non-big 4-cliënten en de impact van de vertrouwenscrisis

De diverse maatregelen om de kwaliteit van de accountantscontrole te verbeteren of de verwachtingskloof te verminderen, zijn veelal gericht op beursgenoteerde ondernemingen, ondernemingen van openbaar belang of anderszins grote ondernemingen. Dit is begrijpelijk omdat incidenten en (gepercipieerde) audit failures bij dergelijke organisaties niet alleen op zichzelf reeds een gro-

te economische impact kunnen hebben, maar ook de grootste zichtbaarheid kennen en daarmee een grote negatieve impact kunnen hebben op het vertrouwen in de accountant in het algemeen. In de voorstellen van Barnier is derhalve ook een duidelijke focus op de marktpositie van big 4-kantoren, die doorgaans deze ondernemingen controleren, merkbaar. Barnier probeert in zijn voorstellen het marktaandeel van big 4-kantoren te beheersen⁸ en richt zich in zijn voorstellen ook primair op OOB's die traditioneel met name door big 4-kantoren worden bediend.⁹ De vraag is of de problematiek die lijkt te spelen in de markt voor grotere ondernemingen, ook speelt in andere segmenten van de markt voor accountantsdiensten, waar andere aanbieders en andere klanten een rol spelen. Oftewel, wordt de perceptie over non-big 4-accountants beïnvloed door zichtbare incidenten bij (cliënten van) big 4-accountants?

In hoeverre een probleem bij een specifieke opdracht of bij een specifiek accountantskantoor impact heeft op de perceptie van de markt is in het verleden meermaals onderzocht. Menon en Williams (1994) tonen aan dat de cliënten van Laventhol & Horwath een negatieve impact hadden op hun aandelenkoers als gevolg van de faillissementsaanvraag van dit accountantskantoor. Chaney en Philipich (2002) beschrijven de impact van de Enron-casus op andere cliënten van Arthur Anderson in het algemeen en van het kantoor in Houston (het kantoor waar Enron werd behandeld) in het bijzonder. Hierbij werd geconcludeerd dat de impact voor cliënten van het Arthur Andersen-kantoor in Houston groter was dan voor overige Arthur Andersen-clieënten, maar dat in beide gevallen een significant negatieve aandelenmarktreactie aangetoond kon worden.¹⁰ Ook in het onderzoek van Weber, Willenborg en Zhang (2008) worden indicaties gevonden dat in het geval van de incidenten rondom het Duitse ComROAD andere cliënten van de betrokken auditor KPMG een significant negatieve aandelenmarktreactie hebben ervaren.

In alle voornoemde onderzoeken is er sprake van een zogenaamd spill-over effect, waarbij reputatieschade bij de ene cliënt ook leidt tot een negatieve perceptie ten aanzien van andere cliënten. Het spill-over effect lijkt af te nemen naarmate de afstand tot het incident toeneemt. Als in de perceptie van het maatschappelijk verkeer sprake is van twee of meerdere markten voor accountantsdiensten, waardoor een onderscheid wordt gemaakt tussen de markt voor grotere ondernemingen die met name door de big 4-kantoren wordt bediend en een markt met kleinere ondernemingen waar ook andere kantoren een belangrijke rol spelen¹¹, dan zou de vertrouwenscrisis zich primair kunnen afspelen in de eerstgenoemde markt. De markt waarin non-big 4-kantoren zich bewegen blijft dan mogelijk buiten schot. Het vertrouwen in de non-big 4-accountant blijft in dit geval dus behou-

den ondanks dat het vertrouwen in big 4-accountants wellicht onder druk staat.

Een interessante reflectie hierbij is dat op basis van eerder onderzoek kan worden verondersteld dat de werkelijke audit kwaliteit van non-big 4-kantoren doorgaans lager ligt dan die van big 4-kantoren. Deze veronderstelling is gebaseerd op theoretisch werk in begin jaren tachtig van Dopuch en Simunic (1980), DeAngelo (1981) en, in een bredere context, Klein en Leffler (1981).¹² De impliciete 'bigger is better'-veronderstelling is in het verleden regelmatig als object van onderzoek teruggekomen. Lennox (1999) heeft bij een onderzoek in Groot Brittannië bijvoorbeeld aangetoond dat big 4-kantoren minder vaak een onjuiste opinie afgeven. In het onderzoek van Francis en Krishan (1999) wordt aangetoond dat big 4-accountants conservatiever zijn en eerder afwijken van de standaard-goedkeurende verklaring. In de Nederlandse context zijn in een onderzoek van Blokdijk et al. (2003) aanwijzingen gevonden dat de audit kwaliteit van de grotere kantoren hoger ligt. Francis en Yu (2009) en Choi et al. (2010) stellen voorts vast dat de kwaliteit van de gerapporteerde resultaten (hierna: earnings quality) hoger is voor ondernemingen die gecontroleerd worden door een big 4-accountant dan door een non-big 4-accountant. De theoretische 'bigger is better'-veronderstelling lijkt derhalve meermaals door empirisch onderzoek te zijn onderschreven. Het is de vraag of in de perceptie van non-big 4-clieënten deze veronderstelling ook tot uiting komt.

5 Onderzoeksvragen

In dit artikel wordt onderzocht wat de opvattingen zijn van non-big 4-clieënten over big 4-accountants versus non-big 4-accountants en in hoeverre de financiële crisis de perceptie van de non-big 4-clieënten heeft beïnvloed. Omdat non-big 4-clieënten per definitie klant zijn bij een kleiner accountantskantoor is het waarschijnlijk dat zij in hun perceptie een positieve bias richting non-big 4-accountants zullen laten zien. Er wordt verwacht dat de door hen gepercipieerde overall kwaliteit van een non-big 4-accountant minimaal gelijk is aan de gepercipieerde kwaliteit van een big 4-accountant. Hierbij moet worden aangetekend dat het denkbaar is dat andere dan kwaliteitsoverwegingen de non-big 4-clieënt hebben doen besluiten om klant te worden bij hun huidige accountantskantoor. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de prijsstelling. Een en ander leidt tot de volgende hypothese ten aanzien van de perceptie van non-big 4-clieënten:

H1: De door non-big 4-clieënten gepercipieerde kwaliteit van de non-big 4-accountants is gelijk of hoger dan de gepercipieerde kwaliteit van big 4-accountants.

De hypothese stelt in feite dat in de perceptie van non-big 4-cliënten de 'bigger is better'-veronderstelling geen opgeld doet. De eventuele constatering dat de perceptie van non-big 4-cliënten ten aanzien van de kwaliteit van non-big 4-accountants positiever is dan de perceptie over de kwaliteit van big 4-accountant bevestigt slechts de eerder veronderstelde bias. De vraag in hoeverre ook de onderliggende kwaliteitsfactoren verschillen, kan vervolgens inzicht geven in de totstandkoming van de perceptie over de overall kwaliteit van de accountant.

In de literatuur is geen recente eenduidige definitie van de kwaliteit van de accountant voorhanden. Veelal is onderzoek gedaan naar de determinanten van de kwaliteit van de accountantscontrole (zie voor een overzicht Francis, 2011). Dit betreft echter een bredere scope dan de kwaliteit van de accountant zelf. Voor de kwaliteit van de accountantscontrole zijn ook factoren anders dan de kwaliteit van de accountant van belang. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de opstelling en openheid van de gecontroleerde onderneming richting de accountant, de rol van het audit committee et cetera. In het recente AFM-rapport inzake de kwaliteit van de OOB-vergunninghouders wordt de kwaliteit van de accountant wel gedefinieerd. Als determinanten voor de kwaliteit van de externe accountant worden zijn professioneel kritische instelling, zijn kennis en kunde en zijn betrokkenheid bij de controle benoemd (AFM, 2013). Deze definitie lijkt in hoge mate ingegeven door de toezichthoudende rol van de AFM en vereist bovendien enige inhoudelijke kennis van het vakgebied om deze goed te kunnen interpreteren. Het lijkt daarom minder waarschijnlijk dat cliënten van non-big 4-accountants een dergelijke definitie voor ogen hebben als zij de kwaliteit van een accountant moeten inschatten. Door de Advisory Committee on the Auditing Profession (2008) worden eveneens inputfactoren benoemd die invloed hebben op de kwaliteit van accountantscontrole. Het gaat hier dan bijvoorbeeld om de ervaring van stafleden op specifieke opdrachten, de stafleden/partners-ratio en het verloop binnen een accountantsorganisatie. Ook voor deze variabelen geldt dat de oordeelsvorming hierover door een partij die op enige afstand staat zeer lastig zal zijn.

Teneinde inzicht te verkrijgen in de onderliggende kwaliteitsfactoren die de perceptie van de non-big 4-cliënten kunnen beïnvloeden, wordt in dit onderzoek gebruikgemaakt van historische literatuur, recente ontwikkelingen en interviews. Op basis hiervan worden in het onderzoek acht onderliggende kwaliteitsfactoren onderscheiden, te weten: deskundigheid, onafhankelijkheid, integriteit, vertrouwen, imago, betrokkenheid, flexibiliteit en prijs/kwaliteitsverhouding. Voor de acht geïdentificeerde onderliggende kwaliteitsfactoren geldt hypothese 2:

H2: De score op de kwaliteitsfactor is bij de non-big 4-accountants gelijk of hoger dan de score op de kwaliteitsfactor bij big 4-accountants.

De kwaliteitsfactoren *deskundigheid* en *onafhankelijkheid* zijn in essentie gebaseerd op het theoretische werk van DeAngelo (1981). Zij poneerde dat de kwaliteit van de accountant wordt bepaald door enerzijds de vaardigheid om materiële fouten te ontdekken (deskundigheid) en anderzijds de bereidheid om deze fouten ook te rapporteren (onafhankelijkheid). Het theoretische werk van DeAngelo is in veel empirische onderzoeken nader onderbouwd. Zo stellen Reichelt en Wang (2010) dat de aanwezigheid van sectorexpertise bij de accountant leidt tot een verhoogde earnings quality van de gecontroleerde onderneming. Ten aanzien van de onafhankelijkheid van de accountant is meermaals aangetoond dat bedreigingen van deze onafhankelijkheid kunnen leiden tot een verlaging van de earnings quality (Frankel et al., 2002, Menon & Williams, 2004, Lennox, 2005).

De kwaliteitsfactoren *vertrouwen* en *integriteit* sluiten aan bij de maatschappelijke discussie over de kwaliteit van accountants. In het rapport A Framework for Audit Quality (2013) benoemt de IAASB de waarden, ethiek en attitude van de accountant als belangrijke inputvariabelen voor de kwaliteit van de accountantscontrole. In dit onderzoek worden deze elementen samengevat in de onderliggende kwaliteitsfactor integriteit. De factor vertrouwen is opgenomen als meer generieke indicator van de perceptie die men heeft over de kwaliteit van de accountant en sluit aan bij de vertrouwensleer zoals door Limperg (1932) ontwikkeld.

Als de respondenten, zoals verwacht in hypothese H1, een positieve bias blijken te hebben richting een non-big 4-accountant, dan bestaat er een duidelijke tegenstelling tussen de perceptie van het kwaliteitsverschil tussen big 4- en non-big 4-accountants en het doorgaans in de literatuur vastgestelde kwaliteitsverschil tussen beide typen accountants. De perceptie van overall kwaliteit zal in dat geval niet alleen worden verklaard door factoren die van invloed zijn op de 'werkelijke' kwaliteit (deskundigheid, onafhankelijkheid en mogelijk integriteit en vertrouwen), maar zal ook worden beïnvloed door andere factoren. Watkins et al. (2004) maken reeds een onderscheid tussen feitelijke kwaliteit (auditor monitoring strength) en gepercipieerde kwaliteit (reputation). Mede op basis van Watkins et al. wordt in dit onderzoek de factor *imago* toegevoegd aan de mogelijke onderscheidende kwaliteitsfactoren. Teneinde een volledig beeld te hebben van de kwaliteitsfactoren die mogelijk onderscheidend zijn bij de gepercipieerde kwaliteit van big 4- en non-big 4-accountants is via twee interviews met partners¹³ van het betrokken accountantskantoor gezocht naar mogelijke alternatieve ver-

klaringen voor het verschil in gepercipieerde kwaliteit tussen big 4- en non-big 4-accountants. De partners benoemden, naast de reeds geïdentificeerde factor *imago*, ook de factoren *betrokkenheid*, *flexibiliteit* en *prijs/kwaliteitsverhouding* als mogelijke verklaringen voor eventuele verschillen in perceptie ten aanzien van big 4- en non-big 4-accountants.

Naast het vaststellen van een eventuele positieve bias richting non-big 4-accountants in de perceptie van non-big 4-cliënten en het nader onderzoeken van onderliggende kwaliteitsfactoren hierbij, is in het onderzoek ook gekeken naar de impact van de financiële crisis op deze perceptie. Hierbij is wederom onderscheid gemaakt tussen de perceptie van de overall kwaliteit en de perceptie ten aanzien van de onderliggende kwaliteitsfactoren. Uitgaande van de veronderstelling dat het eerdergenoemde spill-over effect afneemt naarmate de afstand tot het incident groter wordt en uitgaande van de constatering dat de zichtbare incidenten gerelateerd aan de financiële crisis zich nagenoeg uitsluitend hebben afgespeeld in de markt die primair door big 4-accountants wordt bediend, kan hypothese 3 worden ontwikkeld:

H3: De impact van de financiële crisis op de gepercipieerde kwaliteit van non-big 4-accountants is gelijk of lager dan de impact op de gepercipieerde kwaliteit van big 4-accountants.

Bij de vraag of de kredietcrisis de perceptie ten aanzien van de kwaliteit van de accountant heeft beïnvloed wordt opnieuw een analyse gemaakt van de verklarende factoren voor de eventueel veranderende perceptie. Hierbij is voor de factoren deskundigheid, onafhankelijkheid, integriteit en vertrouwen aan de respondenten gevraagd in hoeverre de financiële crisis hun perceptie op deze aspecten heeft veranderd. De factoren *imago*, *flexibiliteit*, *betrokkenheid* en *prijs/kwaliteitsverhouding* zijn in deze analyse buiten beschouwing gelaten omdat deze factoren met name gericht waren op het identificeren van verschillen tussen big 4- en non-big 4-accountants en niet primair gericht waren op het verklaren van de kwaliteit van accountantscontrole als zodanig. Voor de vier onderzochte onderliggende factoren geldt de volgende hypothese:

H4: De impact van de financiële crisis op de kwaliteitsfactor is bij non-big 4-accountants gelijk of lager dan de impact op de kwaliteitsfactor bij big 4-accountants.

6 Onderzoeksmethode en steekproef

Het onderzoek is gehouden door middel van een digitale enquête. Deze enquête bestaat uit twintig deelvragen verdeeld over vijf onderdelen. Naast een aantal demografische vragen wordt in de enquête onderscheid

gemaakt tussen vragen over de huidige perceptie ten aanzien van accountants, vragen die een link leggen met eerder onderzoek van met name Hassink (2002) en Klijnsmit et al. (1998, 1999), vragen ten aanzien van de impact van de financiële crisis en vragen over de toekomst van het accountantsberoep. In dit artikel wordt uitsluitend ingegaan op de vragen over de huidige perceptie en de impact hierop van de financiële crisis. De vragen over de perceptie ten aanzien van de accountant zijn, evenals bij de bovengenoemde onderzoeken van Klijnsmit et al., (1998, 1999) allen gebaseerd op een Likert schaal.¹⁴ De vragen ten aanzien van de impact van de financiële crisis kunnen echter uitsluitend met ja of nee worden beantwoord.

In eerdere onderzoeken naar opvattingen over accountants (Limperg Instituut, 1987 en Klijnsmit et al., 1998, 1999) zijn de opvattingen van zogenaamde opinieleiders onderzocht. In het onderzoek van het Limperg Instituut wordt gesteld dat degenen die in de praktijk minder in aanraking komen met accountants, ten aanzien van hun oordeelsvorming over accountants met name steunen op de perceptie van zogenaamde opinieleiders. Deze opinieleiders zijn vaak directeuren, commissarissen en financieel deskundigen. In het onderzoek van Klijnsmit et al. (1998, 1999) is een enquête gehouden onder zes doelgroepen. Verondersteld werd dat deze doelgroepen met enige regelmaat gebruikmaken van door een accountant gecontroleerde, beoordeelde of samengestelde financiële informatie. Zij worden als zodanig in staat geacht het functioneren en rapporteren van de accountant te kunnen beoordelen.

Het onderhavige onderzoek is gehouden onder cliënten van een groot regionaal accountantskantoor. Bij het onderzoek is gebruikgemaakt van het gehele klantenbestand van het accountantskantoor onafhankelijk van de diensten die de cliënten van het kantoor afnemen. De geënquêteerden worden verondersteld in het kader van hun functie regelmatig contact te hebben met accountants en gebruik te maken van door een accountant gecontroleerde, beoordeelde of samengestelde informatie (vergelijk doelgroepen Klijnsmit et al., 1998, 1999). De geënquêteerden worden geacht mede op basis van hun ervaring en opleidingsniveau een oordeel omtrent de kwaliteit van accountants te kunnen vormen.

Het verzoek tot het invullen van de enquête is per e-mail verstuurd op basis van de e-mailadressen in het CRM-pakket van het kantoor. Na filtering op ontbrekende, onjuiste en dubbele e-mailadressen bleven 777 bruikbare e-mailadressen over.¹⁵ Aan deze relaties is per e-mail verzocht de enquête in te vullen. Bij de introductie van de enquête is vermeld dat het onderzoek is uitgevoerd in het kader van de afronding van een mas-

Tabel 1 Kenmerken respondenten

1a. Geslacht	Aantal	Percentage
Man	64	87,7%
Vrouw	9	12,3%
Totaal	73	100,0%

1b. Opleiding	Aantal	Percentage
Wetenschappelijk onderwijs	30	41,1%
Hoger beroepsonderwijs	33	45,2%
Middelbaar beroepsonderwijs	9	12,3%
Overig	1	1,4%
Totaal	73	100,0%

1c. Functie	Aantal	Percentage
Directeur	37	50,7%
Financieel directeur	7	9,6%
Controller (financieel)	21	28,8%
Overig	8	11,0%
Totaal	73	100,0%

1d. Omzet*	Aantal	Percentage
Tot € 8,8 miljoen	38	52,1%
Vanaf € 8,8 miljoen	35	47,9%
Totaal	73	100,0%

* De gehanteerde onderverdeling van de omzet sluit aan bij de criteria die gelden voor wettelijk verplichte accountantscontrole. Hiermee is echter niet gezegd dat de respondenten met een omzet van meer dan € 8,8 miljoen ook daadwerkelijk controleplichtig zijn, noch dat respondenten met een omzet van minder dan € 8,8 miljoen dit niet zijn.

teropleiding aan de Universiteit van Amsterdam en werd bovendien benadrukt dat de enquête volledig anoniem is en op geen enkele wijze is terug te herleiden tot specifieke partners of relatiebeheerders. Hiermee wordt het risico op sociaal wenselijke antwoorden gemitigeerd. De enquête is medio december 2012 verspreid waarna tot en met januari 2013 de reacties zijn ontvangen. De uitvraag heeft uiteindelijk geleid tot 73 bruikbare reacties. De kenmerken van de 73 respondenten zijn weergegeven in tabel 1.

De respondenten blijken overwegend man (87,7%) en zijn primair op HBO- of universitair niveau geschoold (totaal 86,3%). De verdeling van de respons op basis van functie is redelijk gelijk voor (algemeen) directeuren en financiële professionals, met slechts een beperkt aantal andere functionarissen als respondent. Uit tabel 1d blijkt voorts dat de respondenten evenwichtig verdeeld zijn over ondernemingen die op basis van sec hun omzet al dan niet in aanmerking komen voor verplichte accoun-

tantscontrole (artikel 2:396, lid 1, Burgerlijk Wetboek). Uiteraard zijn naast de omzet ook het balanstotaal en het aantal medewerkers van belang om vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is van een controleplicht. Bovendien is het zelfs bij het bestaan van een controleplicht niet zeker of de controle ook daadwerkelijk door dit specifieke accountantskantoor wordt uitgevoerd.

Aan de respondenten is daarnaast gevraagd of zij zelf accountant zijn. Dit was bij 7,9% van de respondenten het geval. De gemiddelde leeftijd van de respondenten was 48 jaar. Vervolgens is aan de respondenten gevraagd in hoeverre zij tevreden zijn over hun huidige accountant. Deze vraag was gebaseerd op een 7-punts Likert schaal, waarbij 1 stond voor 'geheel niet tevreden' en 7 voor 'geheel tevreden'. Niet alle respondenten hebben deze vraag ingevuld. Deze vraag was niet verplicht en is door 54 van de 73 respondenten beantwoord. De vraagkende een gemiddelde score van 5,9259 en een standaarddeviatie van slechts 0,3281, hieruit kan de conclusie worden getrokken dat de respondenten positief zijn over hun eigen accountant. Wellicht ligt deze tevredenscore lager bij de respondenten die ervoor hebben gekozen de vraag niet te beantwoorden.

7 Uitkomsten en beperkingen

Het onderzoek kan worden onderverdeeld in enerzijds de perceptie over de overall kwaliteit en de daaraan ten grondslag liggende factoren ten aanzien van big 4- en non-big 4-accountants en anderzijds de impact van de financiële crisis op deze perceptie. Ten aanzien van het eerste deel van het onderzoek is aan de respondenten gevraagd om een oordeel te geven over de overall kwaliteit van big 4- en non-big 4-accountants. Voorts is gevraagd om een oordeel te vellen over de kwaliteitsfactoren deskundigheid, onafhankelijkheid, integriteit, vertrouwen, imago, betrokkenheid, flexibiliteit en prijs/kwaliteitsverhouding van zowel big 4- als non-big 4-accountants. Dit heeft geleid tot de uitkomsten zoals weergegeven in tabel 2.

Uit tabel 2 blijkt dat de big 4-accountant op het merendeel van de factoren en op het overall oordeel significant slechter scoort dan de non-big 4-accountant. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de respondenten, zoals ook verondersteld in hypothesen 1 en 2, aanmerkelijk positiever zijn over non-big 4-accountants dan over big 4-accountants. Per specifieke factor volgt een korte analyse.

Ten aanzien van de overall kwaliteit kan worden vastgesteld dat deze, in lijn met de verschillende factoren, significant positief uitvalt voor de non-big 4-accountant. Zoals eerder aangegeven werd in eerdere onderzoeken van onder andere Dopuch en Simunic (1980), DeAngelo (1981) en Klein en Leffler (1981) het tegen-

Tabel 2 Perceptie ten aanzien van de accountant

Factoren	big 4		non-big 4		t
	Gemiddelde	Standaard Deviatie	Gemiddelde	Standaard Deviatie	
Overall kwaliteit	4,6986	1,16291	5,3288	0,86690	-5,206**
Deskundigheid	5,3836	1,12583	5,3836	0,95205	0,000
Onafhankelijkheid	4,5479	1,26975	5,3425	1,14527	-4,445**
Integriteit	4,8082	1,31928	5,6575	1,04375	-5,636**
Vertrouwen	4,8219	1,32647	5,8082	0,89221	-6,849**
Imago	4,8082	1,41085	4,8219	1,13459	-0,076
Betrokkenheid	4,0000	1,40436	5,7671	1,14892	-9,221**
Flexibiliteit	3,8356	1,23619	5,7397	0,98640	-11,911**
Prijs/kwaliteitsverhouding	3,1644	1,37451	5,1507	1,18640	-10,420**
N = 73					
** Significant op het 0,5%-niveau					

deel betoogd en is dit in latere onderzoeken ook onderschreven. Dit kan impliceren dat de gepercipieerde kwaliteit sterk afwijkt van de feitelijke kwaliteit van de audit. Het is immers, mede op basis van de veelheid aan empirisch onderzoek, niet aannemelijk dat de feitelijke kwaliteit van een audit door een non-big 4-accountant significant beter is. De veronderstelde bias ten faveure van de non-big 4-accountant zoals reeds verwacht in hypothese 1 lijkt hiermee bevestigd.

Ten aanzien van de factor deskundigheid is opvallend dat deze variabele bij de beoordeling van big 4- en non-big 4-accountants exact gelijk is en met 5,3836 is deze factor ook relatief positief beoordeeld. Wel kan worden vastgesteld dat de standaarddeviatie bij big 4-accountants iets groter is, hetgeen suggereert dat de respondenten daar minder eensgezind waren ten aanzien van de beoordeling van deze factor. Het feit dat de beoordeling van de deskundigheid van een big 4- en een non-big 4-accountant niet wezenlijk verschilt, is op zichzelf opvallend.

Voor de drie factoren onafhankelijkheid, integriteit en vertrouwen is het beeld zeer vergelijkbaar. Bij alle drie is de perceptie ten aanzien van de non-big 4-accountant significant positiever. Echter in alle gevallen bevindt de score van de big 4-accountant zich nog ruim boven de neutrale '4'. De respondenten lijken derhalve een vrij positief beeld van het accountantsberoep te hebben. De factor imago laat geen significant verschil zien. De big 4- en non-big 4-accountants krijgen hiervoor nagenoeg een gelijke score. Opnieuw is hier echter sprake van een fors hogere standaarddeviatie voor de big 4-accountants. Dit indiceert dat de respondenten in hogere mate van mening verschilden over het imago van big 4-accountants.

Voor wat betreft de factoren betrokkenheid, flexibiliteit en prijs/kwaliteitsverhouding blijken de verschillen tussen big 4- en non-big 4-accountants het grootst te zijn. Dit is op zich niet verrassend omdat aan de partners die deze factoren hebben aangedragen specifiek was gevraagd om factoren te identificeren waarvan zij veronderstelden dat deze in de perceptie van hun cliënten het meest verschillen tussen big 4- en non-big 4-accountants. De verschillen zijn zeer significant en belopen in nominale termen bijna twee punten op de Likert schaal. De factoren betrokkenheid en flexibiliteit kennen bij de non-big 4-accountants, samen met de factor vertrouwen, de hoogste gemiddelde score, terwijl deze factoren bij big 4-accountants, samen met de factor prijs/kwaliteitsverhouding, juist de laagste gemiddelde score kennen. Opvallend is verder dat voor beide typen accountants de prijs/kwaliteitsverhouding resulteerde in de laagste individuele score.

Voor wat betreft de impact van de financiële crisis is aan de respondenten gevraagd of de financiële crisis hun perceptie ten aanzien van accountants heeft veranderd, waarbij opnieuw onderscheid is gemaakt tussen big 4- en non-big 4-accountants. Vervolgens is aan de respondenten gevraagd om aan te geven of hun mening ten aanzien van verschillende kwaliteitskenmerken is gewijzigd. De uitkomsten van deze vragen worden weergegeven in tabel 3.

Ook ten aanzien de impact van de financiële crisis op de perceptie blijkt een zeer duidelijke scheiding tussen big 4- en non-big 4-accountants zichtbaar die in alle gevallen tot significante verschillen leidt. De perceptie ten aanzien van big 4-accountants is bij een ruime meerderheid van de respondenten door de financiële crisis beïnvloed.

vloed (56,16%), terwijl dit bij non-big 4-accountants maar half zo vaak het geval is (28,77%). De respondenten lijken dus een sterkere associatie te leggen tussen de financiële crisis en big 4-accountants dan tussen de financiële crisis en non-big 4-accountants. Er is daarmee ten aanzien van de beeldvorming over accountants enige indicatie voor een tweedeling van de markt.

Wanneer nader gekeken wordt naar de onderliggende factoren van de gewijzigde perceptie dan valt op dat de factor deskundigheid het minst wordt geraakt. De factor integriteit daarentegen wordt, met name bij de big 4-accountants, het hardst getroffen. In de perceptie van de respondenten ligt 'het falen' van big 4-accountants dus minder aan de kennis dan aan de houding van de accountant. Opvallend is overigens dat bij non-big 4-accountants, in tegenstelling tot bij de big 4-accountants, de factor vertrouwen relatief het meest wordt geraakt door de gewijzigde perceptie. Mogelijk is vertrouwen een meer generieke term die meer wordt geassocieerd met een toegenomen gevoel van onbehagen dan dat termen als integriteit en onafhankelijkheid dat zijn. Doordat de respondenten als non-big 4-cliënt allen bekend zijn met de performance van de non-big 4-accountant, zijn integriteit en onafhankelijkheid voor hen wellicht meer toetsbare concepten.

Door middel van dit onderzoek wordt getracht een beeld te schetsen van de perceptie over de kwaliteit van big 4- en non-big 4-accountants onder non-big 4-cliënten. De uitkomsten van het onderzoek geven dan ook uitsluitend een beeld van de perceptie van deze klantengroep. Deze perceptie kan beïnvloed worden door maatschappelijke beeldvorming. Er wordt dan ook geenszins gesteld dat de beschreven perceptie juist of volledig is. Het onderzoek is uitgevoerd bij de cliënten van een specifiek accountantskantoor. De positieve bias die wordt aangetoond zou dan ook deels beïnvloed kunnen worden door de prestaties van dit specifieke kantoor. Voorts is het denkbaar dat de cliënten die niet aan het onderzoek hebben deelgenomen een afwijkende perceptie kennen of dat, ondanks de toegezegde anonimiteit, respondenten terughoudend waren bij de beantwoording van de vragen. Tot slot zijn benoemde onderliggende kwaliteitsfactoren weliswaar met zorg geselecteerd, maar kan niet worden gesteld dat deze factoren volledig zijn.

8 Conclusie

Vanuit de optiek van de in het onderzoek betrokken non-big 4-cliënten bestaat er een verschil in kwaliteit tussen een big 4- en een non-big 4-accountant. Anders dan de bestaande literatuur ten aanzien van de feitelijke kwaliteit suggereert, is hierbij de gepercipieerde kwaliteit van de non-big 4-auditor het hoogst. De verschillen tussen de big 4- en de non-big 4-accountant zijn bij nagenoeg alle onderliggende kwaliteitsfactoren zicht-

Tabel 3 Gewijzigde perceptie als gevolg van de financiële crisis

Factoren	big 4		non-big 4		Z
	JA	NEE	JA	NEE	
Overall kwaliteit	56,16%	43,84%	28,77%	71,23%	3,3487**
Deskundigheid	45,21%	54,79%	24,66%	75,34%	2,6039**
Onafhankelijkheid	52,05%	47,95%	27,40%	72,60%	3,0443**
Integriteit	57,53%	42,47%	31,51%	68,49%	3,6835**
Vertrouwen	54,79%	45,21%	27,40%	72,60%	2,8406**
N = 73					
** Significant op het 0,5%-niveau					

baar en hoog significant. Opvallend is dat de perceptie ten aanzien van de factor deskundigheid bij beide typen accountants niet wezenlijk lijkt te verschillen. De negatievere perceptie ten aanzien van de big 4-accountant kan gedeeltelijk worden verklaard door de grootste negatieve impact van de financiële crisis. De impact van de financiële crisis is voor alle kwaliteitsfactoren significant meer negatief voor big 4-accountants dan voor non-big 4-accountants en is met name pregnant bij de factor integriteit. De verschillen zijn opnieuw het meest beperkt bij de factor deskundigheid.

Uit de bevindingen kan de conclusie worden getrokken dat de geënquêteerde non-big 4-cliënten een meer positieve perceptie hebben van de non-big 4-accountants ten opzichte van de big 4-accountants. De respondenten lijken dus in het algemeen positiever over de voor hen direct zichtbare accountant dan over de accountant 'uit de media'. Hierbij moet worden aangetekend dat bij de perceptie rondom de overall kwaliteit en rondom nagenoeg alle onderliggende factoren de gemiddelde score van beide typen accountants (ruim) boven de neutrale score van '4' ligt. Dat de perceptie positiever is voor non-big 4-accountants is niet onverwacht en werd in dit onderzoek reeds verondersteld. Belangrijker is om vast te stellen dat de minder positieve perceptie voor big 4-accountants met name lijkt ingegeven door factoren gerelateerd aan 'houding en gedrag' en niet door twijfels over deskundigheid. Het verbeteren van de perceptie ten aanzien van de accountant op het gebied van houding en gedrag, is een nastrevenswaardig doel. Hierbij lijkt de focus te kunnen liggen op het verbeteren van de perceptie ten aanzien van de accountant 'uit de media', oftewel de big 4-accountant. Via het spill-over effect kan vervolgens, weliswaar in afgezwakte vorm, mogelijk ook de perceptie ten aanzien van andere segmenten van de accountantsmarkt, positief worden beïnvloed. ■

C. van den Mosselaar MSc is tot 1 september 2013 als controleleider werkzaam bij VWG Nijhof registeraccountants, waarna hij zijn carrière bij Deloitte Accountants zal vervolgen. Hij studeerde accountancy & control aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij nu de postdoctorale opleiding accountancy

volgt. Dit artikel is mede gebaseerd op zijn masterscriptie. Dr. P. Klijnsmit RA is werkzaam bij ASR Nederland N.V. als directeur accounting, reporting & control en is als docent accountantscontrole verbonden aan de Universiteit van Amsterdam.

Noten

1 Het betreft hier de cliënten van een groot regionaal accountantskantoor dat actief is in de regio Arnhem/Nijmegen. Het kantoor heeft drie vestigingen, een jaaromzet van circa € 12 miljoen en ongeveer 150 medewerkers.

2 In sommige onderzoeken worden de non-big 4-kantoren nader onderverdeeld in bijvoorbeeld lokale, regionale en nationale kantoren of in kantoren die al of niet een OOB-vergunning hebben. In dit artikel, waarin de perceptie van het maatschappelijk verkeer centraal staat, is ervoor gekozen om de onderverdeling te beperken tot big 4- versus non-big 4-accountants. Achterliggende gedachte hierbij is dat een nadere onderverdeling meer arbitrair zou zijn en dat van de respondenten niet verwacht mag worden dat zij een eensluidend beeld hebben over de indeling van de verschillende deelmarkten.

3 In het onderzoek worden de cliënten gezien als zogenaamde opinieleiders. Zie paragraaf 6 voor een uiteenzetting hieromtrent.

4 Over de jaren is er reeds veel onderzoek uitgevoerd naar de verwachtingskloof en de impact hiervan op het vertrouwen in de accountant. Zie bijvoorbeeld Liggio (1974), Cohen Commission (1978), Porter (1993), Monroe en Woodliff (1993), Shaikh en Talha (2003) en Lee et al. (2009).

5 Denk hierbij aan de verplichte accountantscontrole voor beursgenoteerde ondernemingen in de Verenigde Staten die haar grondslag kent in de Securities Act van 1934. Deze wet is mede tot stand gekomen als reactie op de beurskrach van 1929.

6 Deze voorstellen zijn hevig bekritiseerd en zullen wellicht slechts in een afgezwakte vorm geadopteerd kunnen worden.

7 Zie *Kamerstukken II* (amendement Plasterk, *Kamerstuk* 33025-18 en amendement Van Vliet, *Kamerstuk* 33025-19).

8 Dit doet Barnier onder andere via een verbod op zogenaamde big 4-clauses, het afsplitsen van non-audit services bij (te) grote accountantskantoren en de introductie van de joint audit, waarbij door samenwerking tussen een big 4 en een ander accountantskantoor voordelen kunnen worden behaald op het gebied van verplichte roulatie (Europese Commissie, 2011a).

9 De AFM stelt in haar rapportage over de negen non-big 4 OOB-vergunninghouders dat deze ongeveer 9% van de wettelijke controles bij OOB's verzorgen (AFM, 2013, p. 5). De big 4-kantoren bedienen derhalve circa 91% van deze markt.

10 Deze bevindingen zijn overigens later door Nelson, Price en Rountree (2008) ter discussie gesteld. Nelson et al. (2008) identificeerden bijvoorbeeld de impact van de olieprijs als een mogelijk verstrend effect op de bevindingen van Chaney en Philipich.

11 Alhoewel de big 4 met een omzet van circa € 2.605 miljoen de bovenkant van de markt domineren en ruim 80% van de omzet van de 30 grootste accountantskantoren voor hun rekening nemen (accountancynieuws, 2012), is de markt voor kleine accountantskantoren zeer breed met ruim 450 Wta-vergunninghouders (zie het register accountantsorganisaties op AFM.nl).

12 De theoretische basis voor de veronderstelling dat grotere kantoren een hogere kwaliteit leveren, wordt enerzijds gezocht in kwaliteitskenmerken zoals deskundigheid en integriteit, maar is anderzijds ook gebaseerd op de rationale dat grotere accountantskantoren ook meer te verliezen hebben. Het is daarmee denkbaar dat hetgeen wat gepercipieerd wordt als audit kwaliteit in feite niets meer is dan risicooversie. Een onderbouwing van deze gedachte kan gevonden worden in Shu (2000), waarin wordt vastgesteld dat bij ondernemingen waar de accountant zelf is opgestapt er een grotere kans is dat een non-big 4-accountant zijn plaats inneemt.

13 De ervaring van de geïnterviewde partners was respectievelijk 13 en 15 jaar in een rol als partner. Beide partners hebben zowel partnerervaring bij een big 4-kantoor als bij het betrokken kantoor.

14 In tegenstelling tot de eerdere onderzoeken over opvattingen over accountants is in het onderhavige onderzoek echter gebruikgemaakt van een 7-punts schaal in plaats van een 5-punts schaal.

15 De lijst met e-mailadressen ten behoeve van het versturen van de digitale enquête is gegenereerd uit het totale klantenbestand van het accountantskantoor. Er is geen selectie toegepast op de adressenlijst, met dien verstande dat het dubbel versturen van verzoeken is getracht te voorkomen. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als een persoon via verschillende juridische entiteiten cliënt is.

Literatuur

- Accountancynieuws (2012). *Top 30 accountantskantoren: Lagere omzetten, hogere productiviteit, PwC weer de grootste*. Geraadpleegd op <http://www.accountancynieuws.nl/actueel/accountancymarkt/top-30-accountantskantoren-lagere-omzetten-hogere.114302.lynkx>.
- Adviescommissie Toekomst Banken (Commissie Maas) (2009). *Naar herstel van vertrouwen*. Geraadpleegd op <http://www.nvb.nl/scrivo/asset.php?id=534862>.
- Advisory Committee on the Auditing Profession (2008) Final Report. Washington: The Department of the Treasury. Geraadpleegd op <http://www.treasury.gov/about/organizational-structure/offices/Documents/final-report.pdf>.
- Autoriteit Financiële Markten (2011). *Prikkels voor kwaliteit accountantscontrole: Een verkenning*. Geraadpleegd op <http://www.afm.nl/~media/files/rapport/2011/rapport-prikkels-accountantscontrole.ashx>.
- Autoriteit Financiële Markten (2013). *Rapport naar aanleiding van AFM-onderzoek naar kwaliteit accountantscontrole en stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking bij negen OOB-vergunninghouders*. Geraadpleegd op <http://www.afm.nl/~media/Files/rapport/2013/accountantscontrole-negen-oob-kantoren.ashx>.
- Blokdijs, H., Drieënhuizen, F., Simunic, D.A., & Stein, M.T. (2003). Factors affecting auditors' assessments of planning materiality. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 22(2), 297-307.
- Chaney, P.K., & Philipich, K.L. (2002). Shredded reputation: The cost of audit failure. *Journal of Accounting Research*, 40(4), 1221-1245.
- Choi, J., Kim, C., Kim, J., & Zang, Y. (2010). Audit office size, audit quality, and audit pricing. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 29(1), 73-97.
- Commission on Auditors' Responsibilities (Cohen Commission) (1978). *Report, conclusions and recommendations*. New York: AICPA.
- Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance (Cadbury Committee) (1992). *Report of the committee on the financial aspects of corporate governance*. Geraadpleegd op <http://www.ecgi.org/codes/documents/cadbury.pdf>.
- DeAngelo, L.E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183-199.
- Dopuch, N., & Simunic, D. (1980). The nature of competition in the auditing profession: A descriptive and normative view. In J.W. Buckley en J.F. Weston (Eds.), *Regulation and the accounting profession*. Belmont, CA: Lifetime Learning Publications.
- Europese Commissie (2010). *Audit policy: Lessons from the crisis*. Geraadpleegd op <http://eur-lex.europa.eu>.
- Europese Commissie (2011a). *Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en De Raad betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang*. Geraadpleegd op <http://www.eumonitor.nl>.
- Europese Commissie (2011b). *Impact assessment*. Geraadpleegd op <http://ec.europa.eu>.
- Financial Reporting Council (2006). *Promoting Audit Quality*. Geraadpleegd op <http://www.frc.org.uk/images/uploaded/documents/Promoting%20Audit%20Quality%20paper%20web%20optimised1.pdf>.
- Forbes (2012). *Barclays manipulates libor while auditor PwC snoozes*. Geraadpleegd op <http://www.forbes.com/sites/francinemckenna/2012/07/02/barclays-manipulates-libor-while-auditor-pwc-snoozes/>.
- Francis, J.R. (2004). What do we know about audit quality? *The British Accounting Review*, 34(4), 345-368.
- Francis, J.R. (2011). A framework for understanding and researching audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30(2), 125-152.
- Francis, J.R., & Krishnan, J. (1999). Accounting accruals and auditor reporting conservatism. *Contemporary Accounting Research*, 16(1), 135-165.
- Francis, J.R., & Yu, M. (2009). The effect of big 4 office size on audit quality. *The Accounting Review*, 84(5), 1521-1552.
- Frankel, R., Johnson, M., & Nelson, K. (2002). The relation between auditors' fees for nonaudit services and earnings management. *The Accounting Review*, 77(supplement), 71-105.
- Hassink, H.F.D. (2002). Accountants en de Verwachtingskloof: Een onderzoek onder vakbonden. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 76(7/8), 316-324.
- House of Commons Treasury Committee (2009). *Banking crisis: reforming corporate governance and pay in the city, ninth report of session 2008-09*. Geraadpleegd op <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmtreasy/462/462.pdf>.
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2012). *Improving the auditor's report*. Geraadpleegd op http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/Auditor_Reporting_Invitation_to_Comment-final_0.pdf.
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2013). *A framework for audit quality, Consultation paper*. Geraadpleegd op <http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/A%20Framework%20for%20Audit%20Quality.pdf>.
- Klein, B., & Leffler, K.B. (1981). The role of market forces in assuring contractual performance. *Journal of Political Economy*, 89(4), 615-641.
- Klijnsmit, P., Praag, B. van, & Wallage, P. (1999). Opmattingen over accountants (deel 2). *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 73(6), 298-309.
- Klijnsmit, P., Praag, B. van, Wallage, P., & Drieënhuizen, F. (1998). Opmattingen over Accountants: Een studie naar de verwachtingen van gebruikers van financiële informatie ten aanzien van de accountant en het verklaringstelsel. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 72(6), 290-305.
- Lee, T., Ali, A., & Bien, D. (2009). Towards an understanding of the audit expectation gap. *The ICFAI University Journal of Audit Practice*, 6(1), 7-35.
- Lennox, C. (1999). Are large auditors more accurate than small auditors? *Accounting and Business Research*, 29(3), 217-227.
- Lennox, C. (2005). Audit quality and executive officers' affiliations with CPA firms. *Journal of Accounting and Economics*, 21(1), 205-231.
- Liggio, C. D. (1974). The expectation gap: The accountant's legal Waterloo. *Journal of Contemporary Business*, 3(3), 27-44.
- Limperg, Th. (1932). De functie van de accountant en de leer van het gewekte vertrouwen. In *Vijftientig jaren Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde* (pp. 222-251). Purmerend: Muuses.
- Limperg Instituut (1987). *Opmattingen over accountants*. Amsterdam: Limperg Instituut.
- Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie (2012). Thema: Voorstellen van Europees Commissaris Barier voor de hervorming van de Europese auditmarkt. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 86(5), 160-216.

- McCombs, M., & Shaw, D.L. (1972). The agenda-setting Function of the mass media. *Public Opinion Quarterly*, 73, 176–187.
- Menon, K., & Williams, D. (2004). Former audit partners and abnormal accruals. *The Accounting Review*, 79(4), 1095-1118.
- Monroe, G., & Woodliff, D. (1993). The effect of education on the audit expectation gap. *Accounting and Finance*, 33, 61-78.
- Nelson, K.K., Price, R.A., & Rountree, B.R. (2008) The market reaction to Arthur Andersen's role in the Enron scandal: Loss of reputation or confounding effects?, *Journal of Accounting and Economics*, 46, 279-293.
- Porter, B. (1993). An empirical study of the audit expectation – performance gap. *Accounting and Business Research*, 93(24), 49-68.
- Reichelt, J.K., & Wang, D. (2010). National and office-specific measures of auditor industry expertise and effects on audit quality. *Journal of Accounting Research*, 48(3), 647-686.
- Shaikh, J., & Talha, M. (2003). Credibility and expectation gap in reporting on uncertainties. *Managerial Auditing Journal*, 18(6/7), 517-529.
- Shu, S.Z. (2000). Auditor resignations: Clientele effects and legal liability. *Journal of Accounting and Economics*, 29(2), 173-205.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (Commissie De Wit) (2010). *Parlementair onderzoek financieel stelsel, Rapport*. Geraadpleegd op <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hervorming-financieel-stelsel/onderzoek-financieel-stelsel>.
- Wallace, W.A. (1980). The economic role of the audit in free and unregulated markets. In W.A. Wallace, *Auditing Monographs*. New York: MacMillan Publishing Co.
- Watkins, A. L., Hillison, W., & Morecroft, S. E. (2004). Audit quality: A synthesis of theory and empirical evidence. *Journal of Accounting Literature*, 23, 153-193.
- Watts, R.L., & Zimmerman, J.L. (1983). Agency problems, auditing, and the theory of the firm: Some evidence. *Journal of Law and Economics*, 26(3), 613-633.
- Weber, J., Willenborg, M., & Zhang, J. (2008). Does auditor reputation matter? The case of KPMG Germany and ComROAD AG. *Journal of Accounting Research*, 46(4), 941-972.